

de mannelijke eigenschappen die worden geïdentificeerd met moderniteit en vernieuwing. Ze strookten met de literaire norm. De conclusie is wat betreft Vogel onontkoombaar: goede literatuur, moderniteit en mannelijkheid zijn verstrengeld. Wat wezenlijk literair was, werd gedefinieerd als mannelijk; niet-literaire aspecten en fenomenen werden als vrouwelijk gedefinieerd. Het beeld van een dwarse jaren vijftig literatuur valt vanuit genderperspectief niet te handhaven. Ook de kijk van de meest rebellerende schrijvers op vrouwen was uitgesproken 'main-stream'.

Vogels analyses zijn over het algemeen tamelijk overtuigend, maar ze wil duidelijk meer dan alleen constateren hoe het geweest is. Ze beoogt, zoals ze zegt, een literatuurhistorische integratie van beide sexen op een niveau van gelijkwaardigheid. Niemand zal haar daarin willen dwarsbomen, maar helemaal probleemloos gaat dat toch niet. Zo klaagt ze dat de hedendaagse literatuurgeschiedschrijving vernieuwing nog steeds als centrale norm hanteert. Vernieuwing is volgens haar echter een gegenderde norm, die gebruikt wordt om (vaak minder vernieuwende) vrouwelijke auteurs te marginaliseren. Of dat de verdediging is waarop vrouwelijke auteurs zitten te wachten, kun je je afvragen. In ieder geval bezondigt Vogel zich al doende — door hoe tentatief ook iets als een eigen 'vrouwelijke traditie' te onderscheiden (heteronomistisch versus autonomistisch, traditionalistisch versus innovatief zijn termen die ze laat vallen) — aan dezelfde fout die ze de critici uit haar corpus verwijt. Onwillekeurig denk je aan de hedendaagse vrouwenboekhandel: draagt volgens de redenatie wij ze van Vogel ook die niet bij tot de gewraakte marginalisering van de vrouwenliteratuur? Ook in de studie van Vogel, hoe vlekkeloos methodologisch opgezet en genuanceerd beargumenteerd, blijkt dat niet gemakkelijk te ontkomen valt aan de ironische paradox dat elke expliciete poging tot emancipatie van vrouwenliteratuur haar marginale status dreigt te reproduceren. Dat neemt niet weg dat de historische component van studie Vogels boek geslaagd en informatief is.

Frans Ruiter

A. G. Harryvan, J. van der Harst, S. van Voorst, ed., *Voor Nederland en Europa. Politici en ambtenaren over het Nederlandse Europabeleid en de Europese integratie, 1945-1975* (Horizonreeks; Den Haag: Instituut voor Nederlandse geschiedenis, Amsterdam: Boom, 2001, 370 blz., ISBN 90 5352 699 4).

Een week voor de jaarwisseling 2001-2002 overleed op 83-jarige leeftijd oud-minister van financiën, Jelle Zijlstra. De invoering van de euro heeft hij dus niet meer mogen meemaken. Dat is jammer, want als minister van financiën (onder andere in het kabinet-De Quay, 1959-1963) en later, als president van de Nederlandsche Bank (1967-1981), is hij jarenlang nauw betrokken geweest bij de financiële en monetaire samenwerking in Europa. Gelukkig staat er een vrij recent, in 1998 afgenomen vraaggesprek met hem in de onlangs verschenen interviewbundel *Voor Nederland en Europa. Politici en ambtenaren over het Nederlandse Europabeleid en de Europese integratie, 1945-1975*. Uit het gesprek blijkt dat Zijlstra hoge verwachtingen had van de op handen zijnde *single currency*, maar ook dat hij zeer bezorgd was om het politieke evenwicht in Europa. 'Ik heb altijd gevonden,' zo zegt hij, 'dat we bezig waren om één Europa te bouwen. Dat is een gigantische, fundamentele, politieke operatie waarbij het evenwicht tussen landen als Duitsland en Frankrijk, al dan niet met Engeland, zeker voor een klein land, een interessante en heel belangrijke zaak is. Die dingen spoken nog steeds door mijn hoofd.'

Voor Nederland en Europa bevat naast het gesprek met Zijlstra nog negen andere boeiende

interviews met Nederlandse beleidsmakers die een rol van betekenis hebben gespeeld in het Europese integratieproces. Onder anderen met E. H. van der Beugel, oud-staatssecretaris van buitenlandse zaken, M. van der Goes van Naters, oud-fractievoorzitter van de PvdA, en M. Kohnstamm, voormalig secretaris van de Hoge Autoriteit van de EGKS. Ook D. P. Spierenburg (1909-2001), voormalig vice-voorzitter van de Hoge Autoriteit, komt uitvoerig aan het woord. De interviewers, onder wie de redacteuren van de bundel A. G. Harryvan, J. van der Harst en S. van Voorst, hebben de betrokken personen naast specifiek individuele vragen een aantal standaardkwesties voorgelegd, zoals de invloed van de Tweede Wereldoorlog op hun denken over Europa, hun visie op de ontwikkeling van de EGKS en de EEG, de Britse toetreding in de jaren zestig, en het vaak eigengereide optreden van de Fransen.

Voor Nederland en Europa is een ideale aanvulling op de doorgaans nogal taaie literatuur over de geschiedenis van de Europese integratie. Wie bijvoorbeeld wil weten wat zich zoal achter de schermen van de EGKS-vergaderingen heeft afgespeeld, zal met grote interesse de vraaggesprekken lezen met Kohnstamm en Spierenburg. Onder meer de problemen met de Duitsers komen daarbij aan de orde: de neiging van Jean Monnet (de eerste voorzitter van de Hoge Autoriteit) te veel toe te geven aan bondskanselier Konrad Adenauer en de spanningen die dit opleverde met Spierenburg die absoluut niet van Monnet onder de indruk lijkt te zijn geweest. Eens schijnt hij Monnet, die zijns inziens te zeer leunde op zijn financieel adviseur P. N. Uri en deze ambtenaar ook liet deelnemen aan vergaderingen te hebben toegebeten: 'Dit kan niet. De bedoel, we zitten hier niet alleen als mijnheer Uri erbij is. Dan kan iedere ambtenaar hier wel mee gaan discussiëren tot jij eindelijk begrijpt waar het om gaat.' Menige bekende Europeaan komt in *Voor Nederland en Europa* zo plotseling in z'n hemd te staan. Sicco Mansholt bijvoorbeeld sprak volgens zijn voormalig kabinetschef J. J. van der Lee zeer slecht Frans toen hij net Europees Commissaris was. In het vraaggesprek met Van der Lee staat een telegram afgedrukt van minister Beyen naar aanleiding van een rede van Mansholt voor de Franse landbouworganisaties: '... Mansholt heeft een briljante rede gehouden in het Frans ..., maar sinds de dagen van Sodom en Gomorra is er niet zo gescharreld met de geslachten als bij deze gelegenheid.' Mansholt krijgt trouwens over het algemeen veel lof toegezwaaid ('een man van internationaal formaat'), net zoals W. Drees. Volgens Van der Beugel miste Drees weliswaar diplomatieke souplesse 'maar het verhaal dat hij alleen maar wethouder van Nederland was, is een onzinverhaal.' Spierenburg is dezelfde mening toegedaan als Van der Beugel. Drees zag de politieke noodzaak in van Europese eenwording, 'alleen, ja, hij was niet iemand die de motor was achter de Europese samenwerking. U moet het genuanceerd zien.'

Voor Nederland en Europa is voorzien van een korte, heldere introductie over het Nederlandse Europabeleid in de jaren 1945-1975. Helaas hebben de samenstellers van de bundel de traditionele opvatting over de hoge mate van consensus en continuïteit van het naoorlogse Nederlandse Europabeleid vrij klakkeloos overgenomen. Juist de interviews geven geen steun aan deze opvatting. Zo zijn de ondervraagden het er unaniem over eens dat met de komst van Beyen op het departement van buitenlandse zaken in 1952 een opmerkelijke beleidsverandering plaatsvond in communautaire richting. De regering moest bovendien rekening houden met een uitermate pro-Europese tendens in het parlement, en met federalistisch gezinde lastposten binnen het kabinet (onder wie Mansholt en Marga Klompé) die in verschillende interviews zelfs worden omschreven als 'de oppositie'. Was er van een hoge mate van consensus en continuïteit sprake geweest dan was *Voor Nederland en Europa* lang niet zo'n interessant boek geworden.

B. van der Boom, *Atoomgevaar? Dan zeker B. B. De geschiedenis van de Bescherming Bevolking* (Den Haag: Sdu Uitgevers, 2000, 400 blz., €24,95, ISBN 90 12 08852 6); H. W. G. Leenders, *Als de hemel valt: Bescherming Bevolking tussen fantasie en werkelijkheid* (Dissertatie Katholieke Universiteit Brabant 2001; Tilburg: Tilburg University, 2001, 314 blz., ISBN 90 75001 38 X).

De Koude Oorlog waaraan de 'val van de Berlijnse muur' in november 1989 zo'n onverwacht en abrupt einde maakte begint zo langzamerhand echt te behoren tot het domein van de geschiedschrijving. Niet langer is de vraagstelling uitsluitend gericht op het aanwijzen van de 'schuldige': wie begon de Koude Oorlog, wie verbrak als eerste het geallieerde bondgenootschap tegen Hitler-Duitsland, het Westen of 'de Russen'. Een groeiende stroom publicaties vraagt aandacht voor aspecten van de Koude Oorlog die tot voor kort onderbelicht bleven. Op internationaal niveau komt sinds 1991 het Cold War International History Project van het Amerikaanse Woodrow Wilson International Center for Scholars (Washington D. C.) op basis van beschikbaar gekomen archiefmateriaal met soms verrassende en altijd interessante publicaties, hetzij in de door het CWIHP uitgegeven *Bulletins*, hetzij in monografieën. In Nederland verschenen in de jaren negentig enkele studies die aandacht besteedden aan specifieke aspecten van de Koude Oorlog. *Villa Maarheeze. De geschiedenis van de Buitenlandse Inlichtingendienst* van De Graaff en Wiebes belichtte, evenals de *Geschiedenis van de Binnenlandse Veiligheidsdienst* van Engelen, de rol van de Nederlandse veiligheids- en inlichtingendiensten in die periode. De bundel *In de schaduw van de Muur* vroeg aandacht voor uiteenlopende aspecten van de Koude Oorlog, aan de orde gesteld tijdens een eendaagse conferentie in mei 1997 van de Stichting maatschappij en krijgsmacht. Een van de bijdragen aan deze bundel is van de hand van de historicus Bart van der Boom en gaat over de Organisatie Bescherming Bevolking. Daarmee gaf hij een voorproefje van de studie betreffende de geschiedenis van de BB die hij schreef in opdracht van het ministerie van binnenlandse zaken en die in 2000 het licht zag onder de titel *Atoomgevaar? Dan zeker B. B.*

Na het einde van de Tweede Wereldoorlog speelden de ervaringen van die oorlog, opgedaan hetzij in bezet Nederland hetzij in de Londense ballingschap, bij politici en hoge ambtenaren nogal eens een rol van betekenis. Dat gold vooral op het gebied van de in- en uitwendige veiligheid, geïnstitutionaliseerd in krijgsmacht en inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Men wilde lering trekken uit de geschiedenis en de fouten en tekortkomingen vermijden die men vaak aan den lijve had ondervonden. Dat men daarbij de Britten en de Britse instituties tot voorbeeld nam is dan ook niet verwonderlijk. Het Nederlandse leger was tijdens en na de oorlog met Brits materiaal en Britse uniformen uitgerust, en het was met Brits materiaal dat de koloniale oorlog in Indonesië werd gevoerd. Het was naar het voorbeeld van de Britse diensten MI 5 en MI 6 dat in 1946 in ons land de Centrale Veiligheidsdienst en de Buitenlandse Inlichtingendienst werden opgericht. En het was naar het voorbeeld van de Britse Civil Defense dat in 1952 de Organisatie Bescherming Bevolking in het leven werd geroepen.

Dat was niet zomaar gegaan. Er was weliswaar de behoefte lessen te trekken uit de Tweede Wereldoorlog, maar de Indonesische kwestie en het streven met het verslagen Duitsland in het reine te komen eisten vooralsnog de aandacht en — vooral — de financiële middelen op. Daarin kwam pas verandering toen Nederland, inmiddels lid van de NAVO en ontvanger van Marshall-hulp, in januari 1951 bezoek kreeg van de net benoemde opperbevelhebber van de NAVO, generaal Eisenhower. Deze liet in niet mis te verstane termen blijken van zijn ongenoegen over de geringe financiële inspanningen die Nederland zich voor zijn defensie getroostte, hetzelfde Nederland dat in staat was geweest een heel leger naar het andere einde van de aardbol over te brengen in een poging zijn kolonie Indonesië te behouden. De interventie van